

INSOFSIZ RAQOBAT HOLATLARIGA YO'L QO'YMASLIK

Maxkamov Rustam Tavfiq o'g'li

Toshkent Davlat iqtisodiyot universiteti magistranti

M.R. Xidirova

PhD dotsent TDIU Innovatsion menejment kafedrası

Bugungi kunda tadbirkorlik faoliyati yurtimizda rivojlanib va qo'llab quvvatlanib kelayotgani bilan xo'jalik subyektlari o'rtasida raqobat ham kuchayib bormoqda. Avvalo raqobat o'zi nima ekanligini huquqiy tomondan aniqlashtirganimizda, raqobat tushunchasiga ta'rif O'zbekiston Respublikasining "Raqobat to'g'risida" gi qonunning 4-moddasida berilgan: raqobat — xo'jalik yurituvchi subyektlarning (raqobatchilarning) musobaqalashuvi bo'lib, bunda ularning mustaqil harakatlari ulardan har birining tovar yoki moliya bozoridagi tovar muomalasining umumiy shart-sharoitlariga bir tomonlama tartibda ta'sir ko'rsatish imkoniyatini istisno etadi yoki cheklaydi.

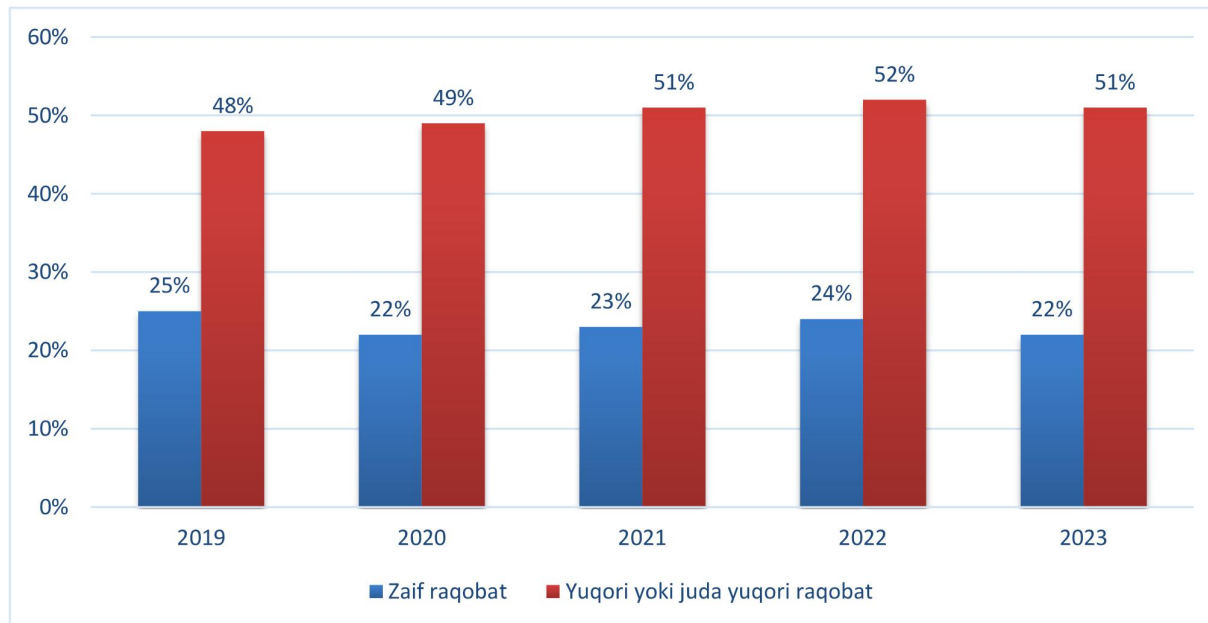
Insofsiz raqobat zarar ko'rgan xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning moliyaviy barqarorligiga bevosita tahdidir va shuning uchun ularning iqtisodiy xavfsizligiga zarar etkazishi mumkin. Bozorda adolatsiz raqobat harakatlari tahdidining oldini olish tashkilotlarning iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlashga yordam beradi.

Shu munosabat bilan, maqolada halol raqobat tamoyillari asosida ishlaydigan tashkilotlarning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash uchun Respublikamizda adolatsiz raqobat sharoitida risklarni boshqarish muammolari muhokama qilinadi.

Halol raqobatni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash uchun quyidagi choralarni ko'rish kerak: hokimiyat organlari, O'zbekiston Respublikasining ta'sis sub'ektlarining hokimiyatlari va mahalliy davlat hokimiyati organlari o'rtasida nazorat va nazorat funksiyalarini chegaralash, ijro etuvchi hokimiyat organlarining harakatlari ustidan monopoliyaga qarshi nazoratni kuchaytirish zarur hisoblanadi.

Keyingi olingan statistik ma'lumotlar baholanadi. Statistik ma'lumotlarga asoslanib, biz O'zbekiston Respublikasida raqobat darajasini aniqlaymiz (2-rasm). Tahlil natijalariga ko'ra, respondentlarning 49 foizi raqobat darajasini 2022-yilga nisbatan 2 foizga kamaygan holda yuqori deb baholamoqda, degan xulosaga kelish mumkin.

Shu bilan birga, 2023-yilda raqobatning 24 foizgacha pasayishini qayd etgan respondentlar sonining o'sishi kuzatilmoqda. Bundan biz O'zbekiston Respublikasida pasayish tendentsiyasiga ega bo'lgan yuqori darajadagi raqobat haqida umumiy xulosa chiqarishimiz mumkin.

Manb

a: Statistika agentligining ma'lumotlari asosida tayyorlangan

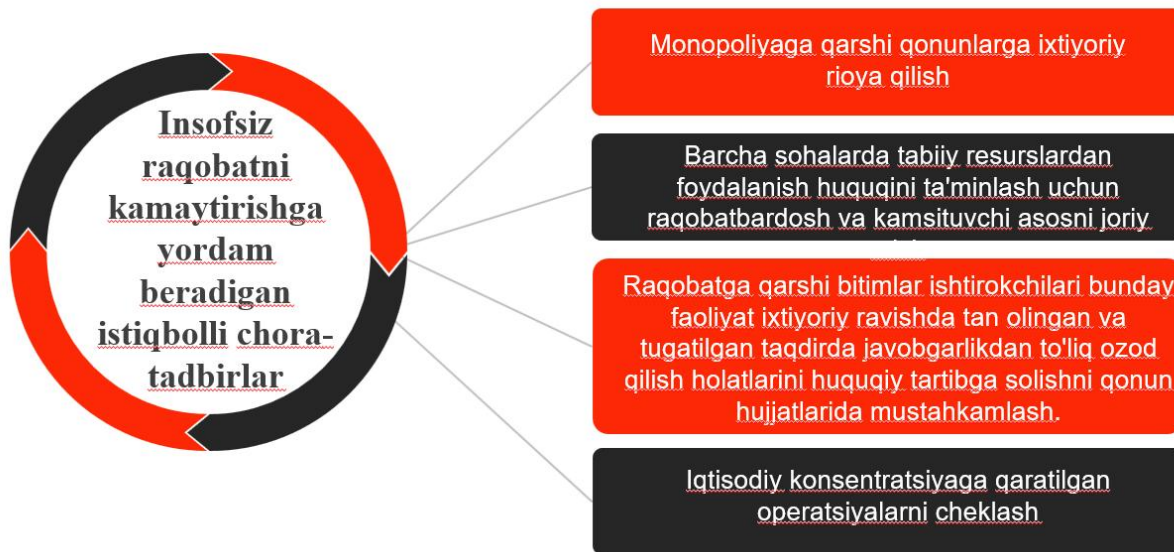
1-rasm. O'zbekiston Respublikasi raqobat darajasi ko'rsatkichlari

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 14-fevraldagi 850-sonli "Raqobatni rivojlantirish bo'yicha davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari to'g'risida"gi Farmoni har bir bozorda kamida uchta sub'ektning majburiy bo'lishini belgilab qo'ydi, ulardan biri vakili hisoblanadi. xususiy biznes va davlat ishtirokining mavjudligi hisoblanadi.

Qabul qilingan murojaatlar va aniqlangan qonunbuzarliklar dinamikasini tahlil qilib, ularning pasayish tendentsiyasini qayd etishimiz mumkin.

Qayd etish joizki, murojaatlar soni 2023-yilda eng ko'p bo'ldi, bu fuqarolarning monopoliyaga qarshi organlar faoliyatiga ishonchi oshganidan dalolat berishi mumkin. Tahlil qilinayotgan davrda kelib tushgan murojaatlar va aniqlangan qonunbuzarliklar mos ravishda 8,92 foizga va 53,54 foizga kamaydi. Biroq, 2022-yilda kelib tushgan arizalarga nisbatan aniqlangan qoidabuzarliklar ulushi 2023-yilga nisbatan ikki baravar kamaygan.

Virtual bozorni hisobga olgan holda adolatsiz raqobat amaliyotini o'rganish monopolistik faoliyatni amalga oshirishning yangi usullarini aniqlash imkonini beradi.

Manba: Tadqiqotlar natijasida tayyorlangan

2-rasm. Insafsiz raqobatni kamaytirishga yordam beradigan istiqbolli chora-tadbirlar

O‘zbekiston Respublikasida monopoliyaga qarshi tartibga solish muammolari nohaq raqobatni kamaytirishga yordam beradigan asosiy chora-tadbirlar shaklda keltirilgan. Shunday qilib, monopoliyaga qarshi qonunchilikni tartibga solishni takomillashtirish va nohaq raqobatni kamaytirishga ko‘maklashish bo‘yicha takliflarni hayotga tatbiq etish mamlakatimizda amalga oshirilayotgan yagona raqobat siyosati doirasida samaradorlikni ta‘minlaydi.

Shu bilan birga, qonun chiqaruvchi tadbirkorlik munosabatlarining majburiy mavjudligini ko‘rsatish bilan cheklanib qolmadi, balki adolatsiz raqobat tarkibi uchun etarlicha qat‘iy saralash mezonini - xo‘jalik yurituvchi sub'ektlar - huquqbuzar va jabrlanuvchi o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri raqobatbardosh munosabatlar mavjudligini belgiladi.

Insafsiz raqobatga misollar:

1. **Noto‘g‘ri reklama:** Mahsulot yoki xizmatning xususiyatlarini oshirib ko‘rsatish, raqobatchilarning mahsulotlarini noto‘g‘ri tanqid qilish.
2. **Maxfiy ma'lumotlarni noqonuniy olish yoki ulardan foydalanish:** Raqobatchilarning tijorat sirlarini noqonuniy yo‘llar bilan o‘zlashtirish.
3. **Noto‘g‘ri narx siyosati:** Bozordagi raqobatchilarni siqib chiqarish uchun damping narxlarni sun‘iy ravishda belgilash.
4. **Soxta mahsulot yoki xizmat taklif qilish:** Raqobatchi brendini yoki dizaynini taqlid qilish orqali iste‘molchilarni chalg‘itish.
5. **Bozorga kirishni sun‘iy to‘sib qo‘yish:** Yangi raqobatchilarning kirib kelishiga g‘ov bo‘lish uchun noqonuniy harakatlar qilishdan iboratdir.

2022–2023 yillarda O‘zbekiston Respublikasida insafsiz raqobat holatlari bo‘yicha ko‘plab murojaatlar qabul qilindi va tahlil qilindi. Quyida asosiy ko‘rsatkichlar keltiriladi:

Murojaatlar va tekshiruvlar:

1. 2023 yilda insafsiz raqobatga oid 234 ta murojaat ko‘rib chiqilgan. Shundan 62 ta ish qo‘zg‘atilgan, 47 tasida qonunbuzilish holatlari aniqlangan va ularga tegishli ko‘rsatmalar berilgan .
2. 2023 yil davomida raqobatni rivojlantirish va iste‘molchilar huquqlarini himoya qilish bo‘yicha 27,730 ta raqobatga zid holat qayd etilgan va ularning 2,688 tasi bo‘yicha qonuniy chora ko‘rilgan .

Savdo va kartel kelishuvlari: Tender savdolari jarayonida 35% holatda raqobatga zid harakatlar, jumladan til biriktirish va kartel kelishuvlari aniqlangan. Bu savdolar bo'yicha buyurtmachilarning 21.9% ishlari noto'g'ri o'tkazilgani ma'lum bo'ldi .

Har bir modelning mohiyati to'g'risida tasavvurga ega bo'lish uchun, har bir modelga xos bo'lgan umumiy parametrlarni ajratib ko'rsatib, ularni miqdoriy va sifat jihatidan ajratgan holda soliq tizimi modelining identifikatsiya matritsasini shakllantirishga zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli farmoni.
2. Boberski Vince. Community Banking Strategies: Steady Growth, Safe Portfolio Management, and Lasting Client Relationships First published:10 September 2012 Print ISBN:9781576603697- 79 p.
3. Raximov M.YU. Iqtisodiyot sub'yektlari moliyaviy holatining tahlili. O'quv qo'llanma. – T.: Iqtisod-moliya, 2013. – 392-b.
4. Xodiev B.Y., Shodmonov Sh.Sh., G'afurov U.V. Mamlakatni jadal isloh etish va modernizatsiya qilish – milliy taraqqiyotimizning mantiqiy bosqichi. Ilmiy-ommabop risola. – T., TDIU, 2008 – 53 b.